

NOTE ȘI REFLECȚII

CULTURA ȘI SOCIETATEA, DE LA DETERMINAȚIILE ȘI ROSTIREA LUI CONSTANTIN NOICA LA CONȘTIINȚĂ VS. CUNOȘTIINȚĂ LA NAE IONESCU

Eseu de sociologie fenomenologică

RADU BALTASIU

Culture and Society. From Noica's Determinations and Utterance to Nae Ionescu's Consciousness vs. Knowledge. This paper pertains to the methodology of discussing a subject in pairs of concepts in order to understand the mechanics of culture and the way of assimilating values. Utterance is discussed as a specific element of the Romanian culture in relation to the category of determinations of being. As for Nae Ionescu pair of concepts, they are related to the two types of cultural determinism: via information knowledge) and via the transformation of the object of knowledge in subject of it (consciousness).

Key words: culture, determinism, consciousness, knowledge, utterance

De ce eseu de sociologie fenomenologică?

Vom descrie aici, foarte pe scurt, *dubla problemă originară* aflată la originea acestui material și natura prin care înțelegem să o abordăm.

Acesta este un eseu de sociologie la întâlnirea cu filosofia, de sociologie filosofică. Sociologia s-a desprins de ceva vreme de filosofie, demers care a plasat-o într-o căutare tot mai specializată, spre minor, a certitudinilor. După ce a constatat că nu le-a găsit, sociologia a rămas într-o zonă a dilemei care-i pune sub semnul îndoielii utilitatea în raport cu gândul și, în cele din urmă, față de societate. Fiind o specie a gândirii abstracte, normative, așa cum arată Thomas Kuhn, care a lămurit de aproape jumătate de secol că paradigmele se află într-o bătălie în urma căreia realitatea va lua forma paradigmei câștigătoare (*modelul explicativ dominant*), sociologia a ajuns în impasul prin care un discurs confuz îi interzice accesul la realitate și la fundamentele sale paradigmatică. Nemaivând acces la propria resursă ideal-tipică, sociologia a ajuns o colecție de enunțuri descifrabile doar de membrii tribului care le-a enunțat, știință fără memorie. Știința fără memoria teoriilor sale originare, întemeietoare, riscă ridicolul obsesiei recentului, trimițând pe nedrept una dintre cele mai frumoase științe sociale în ceea ce Husserl numește „realitatea accidentală”. Revenirea la matcă se impune. Iar matca științei logicii sociale este... filosofia.

Încercarea de față este, deci, o propunere de reconsiderare dinspre filosofie a sociologiei. Pentru că avem în vedere principiul eficienței, al celui mai scurt drum de la dubla problemă – cum recuperăm sociologia?, cum răspundem provocărilor presante? –, suntem nevoiți să ajungem la esențe. Mai precis, la perspectiva fenomenologică. Fenomenologia este filosofia sau „știința esențelor”¹, arată Husserl.

Dar încercarea de reamplasare a sociologiei pe calea eficientă a răspunsului științific este dublată de complicarea nemaîntâlnită a provocărilor. Timpul nu mai are răbdare cu știința socială. Epoca în care omul putea să-și contemple realizările în splendoarea societății de consum din *poziția* de membru al clasei de mijloc a trecut. În momentul în care nu mai înțelegi nimic, realitatea pare o serie de accidente². Iar lumea în care trăim pare plină de accidente. Din accidente putem ieși, în cunoaștere, prin fenomenologie: „ține de însuși sensul oricărei realități accidentale ca ea să aibă o esență, așadar un eidos, care poate fi sesizat în chip pur și care este guvernat de adevăruri de esență având diferite grade de generalitate.” (Husserl, pp. 42-43). Înșirăm câteva dintre marile accidente ale epocii contemporane: relativismul cultural este depășit³, omul nu mai vrea să fie liber. Și ne oprim aici. Acestea sunt suficiente pentru a înțelege că în vremurile acestea se pune sub semnul întrebării ființa. Prăbușirea relativismului cultural este exemplul tipic al funcționării *corelatului* în viața socială: întotdeauna un fapt are o umbră, un *altceva*, care, în anumite condiții, este opus intenției declarate. Supraestimarea ideologică a toleranței e a condus la eliminarea frânelor din calea etnocentrismelor: riscul fragmentării Europei este mai mare ca oricând (avem în vedere programele secesioniste în curs ale Scoției⁴, Cataloniei, Valoniei, Veneției, Lombardiei⁵). De cealaltă parte a Atlanticului și în același timp, tinerii generației Y nu mai vor să fie liberi: „doar 30% dintre americanii născuți după 1980 cred că este absolut esențial să trăiască într-o societate democratică, comparativ cu 72% dintre americanii născuți după al doilea război mondial.” (World Values Survey). Pentru că nu mai știm ce înseamnă să fim liberi. Libertatea se mișcă în termenii pe care îi vom discuta mai jos: cunoștință-conștiință.

Obiectul (Problema)

Dubla problemă originară descrisă mai sus, a necesității reancorării sociologiei în fenomenologie pentru a fi aptă să fie ceea ce este, va fi abordată din perspectiva unui set de concepte, aflate la întâlnirea dintre Nae Ionescu și Constantin Noica.

¹ „... fenomenologia urmează să fie fondată aici ca o știință a esențelor ...”, Husserl, 2011, p. 35.

² Fără ghidarea unei idei-far, unui set idel-tipic, știința socială însăși devine un accident.

³ Corectitudinea politică aflată la guvernare insistă pe promovarea islamului, atitudine în opoziție cu celelalte forme de credință, în special cu creștinismul.

⁴ *Hotnews*, 3 mai 2016, „Britanicii se tem mai mult de o independență a Scoției, decât de ieșirea Regatului Unit din UE (sondaj)” <http://www.hotnews.ro/stiri-international-20972802-britanicii-tem-mai-mult-independenta-scoției-decat-iesirea-regatului-unit-din-sondaj.htm>.

⁵ *Revista 22*, 20 oct. 2017, „După criza din Catalonia, Lombardia și Veneția organizează referendum pentru autonomie”, <http://revista22online.ro/70266675/dupa-criza-din-catalonia-lombardia-si-venetia-organizeaza-referendum-pentru-autonomie.html>.

Nae Ionescu nu este neapărat fenomenolog, fiind mai degrabă, întemeietorul unei filosofii a trăirii (mistice), puternic ancorată în faptul de credință. Noica, reprezentant ilustru al tinerei generații interbelice, datorează foarte mult lui Nae Ionescu. Vom prelua de la aceștia câteva elemente și vom opera cu ele într-un registru *fenomenologic*: sintetizând cultura și socialul prin raportarea la două perechi de întreguri: cunoștință și conștiință (Nae Ionescu), respectiv determinații și rostire la Noica.

Nu mai este nevoie să demonstrăm caracterul *cultural* al societății – ca rețea de interacțiuni dintre instituții, oameni, grupuri. Cultura apare la întâlnirea dintre cunoștință și conștiință, nefiind un produs *natural*, ci produs intrinsec al *interacțiunilor* subiecților. Omul poate să se despiritualizeze, căzând din cultură, barbarizându-se, așa cum arată Simmel prin noțiunea de reificare a societății și personalității prin bani⁶. Din această perspectivă cultura este *starea* calității interacțiunii sociale de la un moment dat. Calitatea este determinată atât de conținuturi, de determinații, cât mai ales de raportul dintre subiect și obiect, mai precis de abilitatea omului de a se percepe pe sine și pe ceilalți. Calitatea vieții sociale depinde de abilitatea subiectului de a fi obiect pentru el însuși – ceea ce în limbajul popular și consacrat echivalează cu „De ce vezi paiul din ochiul fratelui tău, și bârna din ochiul tău nu o iei în seamă?” (Matei, 7.3).

Cum este posibilă lectura unui nou punct de plecare pentru știința socială în raport cu societatea? Dacă lumea începe cu noi în această lume a succesului personal, unde să ne căutăm *rostul*?

Clarificări conceptuale

Determinațiile și Rostul. Cultura

Determinațiile sunt componenta centrală din modelul ontologic al ființei, al lui Constantin Noica: „Determinațiile sunt substanța și realitatea modelului ontologic,

---

⁶ Reificarea, arată Simmel, se referă la reducerea realității la instrumentele sale, în special la cel mai abstract dintre acestea, la bani. “Money is the purest reification of things, a concrete instrument which is absolutely identical with its abstract concept; it is a pure instrument.” (p.211). În acest caz, insul își comprimă personalitatea (și-o pierde), reducând-o la o simplă funcție. Individul se plasează într-o poziție socială perpetuu dependentă de orice entitate exterioară lui. Personalitatea este instrumentalizată, iar insul devine obiect, decade din calitatea de conștiință cunoscătoare, din calitatea de subiect. Este ceea ce se întâmplă cu precădere în socialism „For socialism is concerned primarily with transforming to an extreme degree every action of social importance into an objective function. ... often a function in the division of labor confronts its holders as an independent imaginary formation so that they, no longer individually differentiated, simply pass through this function without being able or allowed to put their whole personality into these rigidly circumscribed individual demands. The personality as a mere holder of a function or position is just as irrelevant as that of guest in a hotel room. In such a social formation, taken to its logical conclusion, the individual would be infinitely dependent; the one-sided determination of his performance would make him dependent upon supplementation by the action of all others and the satisfaction of needs would result not so much from the specific abilities of the individual but rather from an organization of work which confronted him externally and which was conceived in accordance with a completely objective standpoint” (p. 296).

iar ele vor da elementul, sub chipul căruia apare ființa în real, ca și în ea însăși.” (Noica, 1998, p. 305)

În economia modelului ontologic, determinațiile „au rolul privilegiat”, pentru că ele „dau conținutul de realitate” celorlalte două planuri ale realității, atât individualului (ceea ce are „dublă limitare” – „închidere ce se deschide”, identitate, Noica, 1998, p. 262) cât și generalului („întregul care nu admite îmbucățire” – cf. Noica, 1998, p. 459).

O bună introducere în relația dintre noțiunile lui Noica ne-o oferă prof. Gheorghiu Geană: „... toată problema ființei [fundamentală nu numai la Heidegger, dar și la Noica – n. n., G. G.] va fi: buna întâlnire dintre determinațiile individualului și cele ale generalului”. Prin el însuși, ne mai spune Noica, individualul este nesemnificativ din punct de vedere ontologic. Pentru a fi semnificativ sub acest aspect, individualul trebuie să beneficieze de o zestre de determinații, convertibile în determinații ale generalului; individualul devine, atunci, un «model ontologic». Privită în lumina acestei concepții despre ființă, rostirea românească se înfățișează drept un astfel de individual, cu statut de «model ontologic».” (Geană, 2009, p. 25)

Aici, la întâlnirea dintre *atributele*-determinațiile individualului și generalului apare cultura, inflorescență apărută la veșnica căutare a omului (individualului) de a se proiecta asupra ceva, într-un general. Cultura, din datele pe care ni le oferă Noica, reprezintă mereu încercarea omului de a depăși întâlnirea imperfectă dintre individual și general: „Căci, într-adevăr, ce ar însemna cultura, dacă nu ar fi ... ansamblul modalităților de acces la ființă, încercate de către om?” (Noica, 1998, p. 359). Este ceea ce marele filosof numește *condiția precarității umane*.

„Ansamblul modalităților de acces la ființă” - lămurește în puține cuvinte sensul societății și al insului, dacă convenim asupra faptului că omul înseamnă ins și societate în același timp: viața socială înseamnă căutarea mea de către mine însumi, și, în consecință societatea poate fi privită ca o rețea de astfel de mereu-căutări individuale. Uneori reușesc să mă regăsesc, alteori nu, uneori antrenez și pe alții și pot schimba sensul istoriei, în bine sau în rău. Este bine când sporesc, când cadrele prin care mă definesc deschid pe mai departe lumea, în acord cu ordinea de dincolo de mine, înflorind determinațiile cu rost. Este rău când rămân nedeterminat, când acțiunile *închid*, când încetez să *devin* ceea ce pot fi, când faptele nu mai sunt lucrătoare - „nu eliberează ființă, sau eliberează una sub nivelul lor de ființare”, ceea ce Noica numește „rebut al ființei secunde”⁷ (Noica, 1998, p. 327).

⁷ Noica operează cu „ființa de primă instanță”, și „ființa secundă”. Iată relația dintre acestea: „Că sunt două instanțe ale ființei, o ființă primă și una secundă, arăta cel mai bine «substanța» lui Aristotel. ... Atunci care este ființa? ... Cea a realului întotdeauna individual, sau cea secundă, întotdeauna generală?” (Noica, 1998, p. 322) Și mai departe: „Fără o ființă secundă, cu universul ei concret, filosofia n-ar avea nimic de opus explicației științifice, cu universalul ei abstract. ... În fapt, filosofia cade sau rezistă tocmai cu ființa secundă. La prima instanță a ființei, la devenire, se poate ridica și viziunea științifică, într-un bun ceas speculativ al ei, cum făcut-o cu evoluționismul ... și cum o face statomic cu «devenirea istorică». A doua instanță, în schimb, este exclusiv de domeniul filosofiei. ... [L]a oameni a existat întotdeauna iluzia că s-ar putea reintegra într-o

Rostul exprimat prin rostire, arată Noica, este una dintre cele mai puternice formule formatoare de lume⁸ exprimate într-o limbă: capabilitatea omului, dacă nu doar vorbește, ci rostește, de a pune lucrurile în ordine. Cuvântul pune în ordine. Ordinea, finală, definitivă, îmi este accesibilă mie, prin vorbire, cu condiția să nu fie orice fel de exprimare, să fie *cu rost, rostire*, adică *rânduială* (Noica, 1996, p. 27). Gândirea definitivă, nerătăcită, începe cu Logosul: „rostire este singurul termen care poate reda logos-ul grec, acest *princeps* al gândirii, ce acoperea singur jumătate din ea. Logos însemna și cuvânt, și rațiune, și socoteală, și raport, și definiție, și rost. La rîndul ei, rostire ar putea acoperi o bună parte din echivocul fecund al lui logos: de la *flatus vocis* pînă la rostul ultim al lumii. De aceea: «La început a fost Cuvântul» ar putea mai bine fi redat prin: «La început a fost Rostirea», adică punerea în rost, rostuirea lucrurilor.” (Noica, 1996, p. 23)

Cert este că experiența mea personală este punctul de plecare al realității pentru mine: „individul nu poate să gândească în afară de experiența pe care o are. Și experiența aceasta pe care o are el este o experiență, așa zice, aproape absolută.” (Nae Ionescu, p. 12). Lumea începe cu experiența mea de fiecare dată, pentru mine, chiar dacă lumea este mai mult de atât. Propriul eu este absolut pentru mine, deși realitatea este mai mult decât minele meu, aceasta este una dintre tensiunile fundamentale ale realității, ne atrage atenția Nae Ionescu. Este raportul dintre subiect și obiect, dintre cunoștință și conștiință.

Cunoștința și conștiința

Cunoașterea reprezintă o regiune a conștiinței. Practic, existența omului se produce funcție de conștiință, iar cunoașterea este parte a acesteia din momentul în care *mă raportez critic* la ea (Nae Ionescu, p. 16). În momentul acela devin... *subiect*.

Cunoștința desemnează experiența mea. Conștiința, care include cunoștința, este *cunoștința mea sistematizată*: „Cercetând deci întreaga mea experiență la un moment dat, eu voi ajunge – hai să zic – la sistematizarea, la clasificarea acestei experiențe. Înăuntrul acestei clasificări voi găsi o categorie specială de fapte, care este categoria faptelor de cunoaștere.” (Nae Ionescu, p. 16).

Distincția dintre cunoștință și conștiință este, din nou, una dintre cele mai eficiente, și lasă loc discuțiilor despre alte perechi cu mare cuprindere de realitate: ceva/altceva, subiect/obiect, înțelegere/trăire etc. Despre unele dintre acestea vom trata, mai legat, în cele ce urmează.

Conștiința reprezintă abilitatea insului de a fi obiect de cunoaștere: „... omul, întrucât este om, se poate transforma pe el însuși în obiect de cunoaștere. Adică, el poate să aibă știința și poate să aibă conștiința lui însuși. Adică, poate să aibă conști-

---

realitate de ordin superior, trecând de la nivelul imediat al ființei într-o ființare de a doua instanță. Simplul fapt că au existat cimitire întotdeauna în trecut dezmente pe cei care declară că ontologia trebuie să poarte doar asupra ființei imediate” (Noica, 1998, pp. 328-329).

⁸ „cu putere de formare de noi lumi” poate fi spus într-un singur cuvânt: *ontologic*, formă sintetică cu putere ontologică, *ființială*, de a se lega/produce ființialitate (viață spirituală). Pentru a ușura din sarcina de decompunere/decriptare am ales varianta „desfăcută” a înțelesului.

ința de sine. Și conștiința de sine, aceasta este eul.” (Nae Ionescu, p. 45). Este o etapă-scop imperativ. Omul se poate transforma pe sine în obiect, dar nu este obligatoriu. Este o posibilitate. Dar neîndeplinită, insul nu va ajunge să aibă... conștiință. Iar fără conștiință, nu doar că nu va ști ce e cu el, dar nu va putea comunica nici cu alții, nu-l va avea pe *noi*, după cum vom vedea în capitolul următor. Inutil de dezvoltat pe marginea câmpului de analiză care ni se deschide dintr-o dată, aplicând grila acestei relații dintre subiect/obiect/conștiință/cunoștință la fenomenul social-politic din zilele noastre.

Cele două perechi de întreguri și eficiența socială

Nae Ionescu arată în *Curs de metafizică* că gândirea operează cu întreguri, nu cu unități identice cu ele însele, matematice, din simplul motiv că nu putem cunoaște omul ca unitate, pentru că acesta nu este unitate, ci *are* unitate (p. 87). Cunoașterea se întemeiază pe capabilitatea subiectului de a opera cu concepte pereche, care explică *împreună* întreguri. Perechea de bază a cunoașterii, arată Nae Ionescu, se întemeiază pe polaritatea *ceva-altceva*, ceea ce corespunde în demersul nostru perechilor conștiință-cunoștință și determinații-rost.

Conștiința-cunoștința constituie întregul numit gândire de sine care face posibilă *persoana*.

Determinații-rost constituie întregul *expresiei*, prin care putem determina concret cum „ființa se manifestă în real”, și nu oricum, ci în *ordinea sa*, în „rânduială”. Pentru că acestea (1) cuprind etajul individualității – urgența societății contemporane (2) pe care îl așează în raport cu ordinea generală care face posibilă individualitatea, punând-o în rost.

Dar poate că cea mai importantă contribuție a acestei linii de gândire este descoperirea perechii cunoașterii, a necesității lui *altceva* ori de câte ori gândim, vorbim, despre *ceva*. Nae Ionescu determină *rostul* fundalului în orice program de cunoaștere și de simțire. Fundalul nu este loc ascuns, al plăcerilor refulate (Freud), și nici locul unde se pregătește neadevărul pentru a fi prezentat ca fiind adevărat (backstage-ul lui Goffman). Fundalul este mereu însoțitorul experienței mele. Acest altceva are un rol fundamental, pentru că aici este localizat ceea ce îmi permite mie să mă văd pe mine, să-mi devin obiect și, în consecință, să fiu *subiect cunoscător*: transcendentul.

Cu alte cuvinte, capacitatea de a mă regăsi pe mine, de a fi subiect, depinde de capabilitatea mea, dată de cunoștințele acumulate și de trăire, de a ajunge la realitatea transcendentă mie, de a-mi depăși cumva propria experiență. Prima realitate concretă transcendentă mie este *noi*: „de fapt, «experiența mea» înseamnă altceva, înseamnă «experiența noastră».” (Nae Ionescu, p. 10). În felul acesta eu devin obiect (ceea ce este de cunoscut) păstrându-mi caracterul de subiect (cel ce cunoaște). Obiectivitatea, iată, această obsesie a omului de știință (modern), a sociologului în mod special, înseamnă *comunicabilitate*, mai exact „circulabilitatea” experiențelor personale sub umbrela unui „eu general; și atunci, evident că afirmațiile mele ar fi căpătat o valoare obiectivă.” (Nae Ionescu, p. 53). Dar comunicabilitatea nu reprezintă nici pe departe doar *relativism* și *noutate*, aceste alte două criterii-obsesii ale științificității dezirabile de azi (ale „adevărului științific”). Comunicabilitatea înseamnă capacitatea de a-l

experia, trăi, pe noi. Pentru că altfel nu vom ieși prea curând din capcana regresiei la infinit în care am intrat: nimic nu mai are valoare de reper, pot investiga orice, totul are aceeași valoare, cu cât investigația e mai puțin reper pentru interesul colectiv, cu atât fiind mai „obiectivă”. De ce e aici o problemă? „Pentru că dacă fiecare individ, la rândul lui, ar fi centru de activitate metafizică, atunci indivizii ar fi un fel de monade fără uși, fără ferestre, deci fără posibilitatea de a comunica între ei.” (Nae Ionescu, p. 11). Noi-ul ca și conștiință face posibilă *obiectivitatea* cunoștinței, în felul acesta spirala îndoielii, a ciclului infinit al justificărilor mele față de n-persoane va lua sfârșit: „Justificarea-justificării ș.a.m.d. Dacă eu pun, ca o condiție absolut necesară, această justificare a experienței mele, atunci evident că intrăm în acea *regressio ad infinitum*.” (Nae Ionescu, p. 16). Aparentul paradox este că *numai în comunitate experiența insului este absolută* (p. 12), pentru că trăirea noastră, certificată, validată, este cea care ne definește *minele*.

La nivelul sociologiei, odată plasat imperativul obiectivității sub umbrela unui *noi*, vom înțelege că obiectivitatea nu se reduce la abilitatea de exprimare numerică și la noutatea intrată pe circuitul unor publicații-metereze ale paradigmei dominante, ci la capabilitatea de a pune în *rost* ceea ce simt, cu ceilalți, care nu pot fi obiecte, ci *subiecte*.

Noi-ul acesta nu este rezultatul unei gândiri „colectiviste”, paseiste, „pășuniste”. Dimpotrivă. Este rezultatul gândirii eficiente prin esențe: societatea nu este o alăturare de inși, ci o rețea de interacțiuni. Iar interacțiunea este posibilă prin comunicare. Comunicarea, la rândul ei, devine posibilă prin *trăirea celui alt*: „experiența mea ca experiența noastră”, pentru că nu am acces la celălalt decât prin *analogie*: „Eul rămâne închis întotdeauna în el însuși și nu poate să fie comunicat în niciun fel. Toate afirmațiile pe care le fac asupra celorlalte euri din punctul meu de vedere se fac, toate aceste afirmații, pe cale de analogie” (Nae Ionescu, p. 41).

Pe această bază există și subiect, și obiect și deci, întreg eșafodajul social, științific, cultural. Minele, adică experiența noastră, înseamnă că societatea este cultură.

Și tot în felul acesta insului i se descoperă uriașa lume a posibilităților: tot ceea ce este în afara experienței sale de până la un moment dat. Toate obiectele sunt, arată Nae Ionescu, pentru că *au fost* posibile mai înainte de *minele* meu.

Conștiința este nivelul insului ajuns subiect, expresia ultimă a capabilităților sale de *cunoaștere*. Dar aceste capabilități, *determinații* ale *insului* funcționează mereu prin raportare la *ceva*, la un *rost* care există mai înainte de individ, și care trebuie cunoscut *științific*, transcris în termenii predictibilității sale, ca legitate. Raportul dintre cunoștință și conștiință desemnează, din acest punct de vedere, mereu provocarea insului de a fi și subiect și obiect. O lume numai de subiecți este o imposibilitate, pentru că ar presupune incapacitatea omului de a se vedea pe sine – sineitatea fiind primul *obiect*, după cum o lume de obiecte ar presupune anihilarea dreptului omului de a mai fi ființă. Relația dintre obiectele care pot fi subiecte este ordinea, deci *societatea*: „Orice ființă se definește prin aceea că este subiect ... Obiect este un subiect în legătură cu altceva, subiect este ființa în ea însăși” (Nae Ionescu, p. 29).

Experiența organizată a cunoașterii altor subiecte și obiecte, adică a constelației lui *altceva* dincolo de interesul imediat (*ceva*), este conștiința. Mecanismul

subtil prin care capăt informație este analogia dintre euri (trăire). Eu devin obiect pentru mine *trăind*, și intru astfel în relație cu *celălalt*. Cu alte cuvinte, raportul dintre cunoaștere și conștiință este dintre ceva (eu) și altceva (oricine altcineva). Întotdeauna cunoașterea, pentru a servi conștiința, presupune operarea cu unitatea ceva/altceva. Articulația dintre mine și conștiință, ceea ce se numește starea de obiect a mea față de mine, care mă și transformă simultan în starea de subiect cunoscător, este *trăirea* (Nae Ionescu, p. 39): „Acela care trăiește este subiect și trăiește pe cineva.” (idem.)

Dacă termenii relației sociale de bază sunt *ceva-altceva*/subiect-obiect/cunoștință-conștiință, elementul de legătură, relația, este *trăirea*:

„Arbitrar se reduce existența când spui: «Ce ai în buzunar?» , «Nimic.» N-am nimic să-ți dea dumitale drept să mă bănuiești pe mine. Arbitrar, totuși valabil. Este valabil pentru că eu reduc toată existența. Cum? Printr-un act de trăire, nu printr-un act logic. Prin actul logic este imposibil să fac operația asta, pentru simplul motiv că ființa mea nu poate să trăiască toate lucrurile dintr-o dată. Prin esența ei, ea trăiește anumite lucruri și se dezinteresează de celelalte. Ființa mea se concentrează în trăirea ei pe anumite centre și le trăiește așa de intens, încât încolo nu se mai întâmplă nimic pentru ea.” (Nae Ionescu, p. 84)

În felul acesta, fiecare trăindu-se pe sine, ajungem să ne *recunoaștem* ca subiecte, deci entități libere și cu demnitate. „Eu sunt obiect pentru mine însumi, nu pot să fiu obiect pentru altcineva” (Nae Ionescu, p. 39). Această experiență organizată nu este atât rațională. De pildă, raționalitatea nu pătrunde în aria nimicului – și nu multe din lucrurile pe care le facem intră sub această umbrelă, a nimicului. Singura formă de relaționare care poate constitui punți între diversele mine-ități este *trăirea*. În felul acesta societatea este o rețea de interdependențe. „Logicește «asta» nu-i «totul», ci, cum v-am spus eu d-voastră, pasional. Pasional, este totul. Actul de trăire este un act pasional. Și metafizica este un act pasional. ... Și, numai pasional se poate deschide drumul pentru operația cealaltă, alogică, a lui «altceva» ...” (Nae Ionescu, p. 84).

Iată cum, printr-o câteva perechi de concepte, Nae Ionescu determină rolul culturii și cum este posibilă societatea.

Această lume a posibilităților menționată de Nae Ionescu este dezvoltată de Constantin Noica în sistemul privind modelul ontologic al ființei. Termenul principal al modelului lui Noica, după cum am văzut, sunt *determinațiile*.

Din întâlnirea determinațiilor apar precaritățile, întâlniri doar parțial reușite între individual și general prin intermediul determinațiilor, și aceasta ne este lumea. Între mine ca obiect pentru mine, singura poziție din care pot fi subiect, și celălalt subiect pentru mine, se află *câmpul* care face frumusețea și provocarea lumii, *cultura*, care face posibilă societatea. Câmpul acesta al culturii, cu toate nuanțele (determinațiile) sale, a fost strălucit dezvoltat de Noica, în modelul său ontologic: „Prin câmp, spațio-temporalitatea închiderii ce se deschide se specifică, devenind organizată și orientată. Un *semen entis* s-a dezvoltat până la a fi temporalitate, spațialitate, câmp. Ceea ce se poate numi ființă, în primul moment, sunt aceste trei aspecte laolaltă.” (Noica, 1998, p. 239)

Nu vom adânci noua deschidere oferită de citatul de mai sus, privind *câmpul*, vom reține doar că lumea determinațiilor este câmpul unde se naște orice este social, cu structuri cu tot, prin punerea în formă a spațiului și timpului, ca „închideri ce se deschid”, „specificate, organizate, orientate”. (ibidem)

Satul românesc ne oferă accesul la acest principiu ordonator de tip primar, *sacru*, prin perechea întreg rost/rostire. Am făcut deja o primă discuție în acest sens la „Clarificările conceptuale”. De altfel, atât Nae Ionescu cât și continuatorul său, Noica, construiesc un câmp filosofic dinspre românesc, valorificând capabilitatea tradiției limbii române de a comunica direct cele mai înalte structuri și imperative ale ordinii. Chestiunea este astfel sesizată de prof. Geană: „un filosof precum Constantin Noica lângă un poet precum Mihai Eminescu: două conștiințe capabile, amândouă, a împăca pe *Geist* [Spirit] cu *Seele* [suflet], adică a gândi global și a simți local, întruchipând astfel aspirația către unitatea sintetică dintre universal și particular, ca valoare absolută.” (Geană, 2009, p. 27). Practic, Noica demonstrează că, prin țărănesc, cultura română se poate înscrie direct în sfera culturii majore. Prin ridicarea limbii române la rang de *rostire universală*, de filosofie, cultura română își iese astfel din cadrele culturii minore, așa cum au fost ele stabilite de Blaga: anistoricitate, imperativul anorganicului, veșnic în stadiu germinativ, cu expresivitate limitată la diminutiv și conservare (Blaga, p. 299). Din păcate, n-a fost să fie ca și construcția culturală și politico-economică să urmeze această străpungere în cupola istoriei prin filiația Nae Ionescu-Noica, societatea românească revenind la frontierele minorului prin dictatura comunistă, respectiv a mediocrității de după 1990.

Noutatea oferită de satul românesc prin logica *rostului/întru/rostirii* gândirii universale, valorificată de Noica, este îmbogățirea limbajului filosofic cu perspectiva românească. Dar marea contribuție a valorificării rostului/rostirii este, cum am precizat, acordarea emicului cu eticul, a perspectivei locale (sufletul) cu raționalitatea cea mai abstractă (gândirea). Această calitate a limbii, când este asumată, devine *rostire*. Atunci, vom gândi *corect*, adică *obiectiv*.

Concluzii

Limbajul creează realitatea, arată părinții relativismului cultural, Sapir și Whorf (apud. Geană, 2009), și mai puternic decât ei, Heidegger (p.220) susține că acesta este la originea ființei, componentă organică a acesteia (a treia, alături de angoasă și înțelegere), „determinare originară”. Limbajul este el însuși o formă de general, fiind expresia transcendentului, parte a *Logosului*, a cuvântului divin.

Materialul de față este un început de a regăsi o cale de acces eficientă către logica socială, către sociologie. Și mai este ceva, tot din perspectiva eficienței care proclamă utilizarea cumpănită a resurselor aflate la îndemână: „... în măsura în care există un rest românesc în cele ale gândului, sîntem datori lumii cu acest rest” (Noica, 1996, p. 11).

Pentru că numai în limba română am găsit calea, prin Noica, de a afla simultan, „(1) un general abstract, formal, propriu logicii și matematicii; și (2) un general concret, real, care este lotul ontologiei ca studiu al ființei.” Iată un posibil proiect de țară de la care să gândim toate celelalte despre noi, în lume, până la cele mai mici detalii. Ne vom fi găsit atunci *rostul*.

Bibliografie

- Baltasiu, Radu, *Introducere în sociologie. Spiritualitate, Națiune și capitalism. Considerații de sociologie românească și weberiană*, Beladi, Craiova, p. 17.
- Blaga, Lucian, *Opere, 9, Trilogia culturii*, Ediție îngrijită de Dorli Blaga, Studiu Introductiv de Al. Tănase, Editura Minerva, București, 1985.
- Geană, Gheorghică, *Rostirea românească: un individual cu înzestrare ontologică*, în Alexandru Surdu, Viorel Cernica, Titus Lates (coord.), *Studii de istorie a filosofiei românești, V, Centenar Constantin Noica (1909-2009)*, Editura Academiei Române, București, 2009, pp. 14-28.
- Heidegger, Martin, *Ființă și Timp*, Traducere din germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Humanitas, București, 2006.
- Husserl, Edmund, *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică*, Cartea întâi: introducere generală în fenomenologia pură, București, Humanitas, 2011 [1913].
- Ionescu, Nae, *Curs de metafizică, 1936-1937*, versiune electronică, ebook lithium, wikisource. 2017 (Pentru conformitate, vezi și Nae Ionescu, *Tratat de Metafizică. Curs inedit*, stenografiat și transcris de Dumitru Neacșu, ediție îngrijită de Marin Diaconu și Dan Zamfirescu, Ed. Roza Vânturilor, București, 1999).
- Kuhn, Thomas, *Structura revoluțiilor științifice*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976.
- Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Ed. Humanitas, București, 1996 [1970].
- Noica, Constantin, [I] *Devenirea întru ființă. Încercare asupra filosofiei tradiționale. Tratat de ontologie* [II] *Scrisori despre logica lui Hermes*, studiu introductiv Sorin Lavric, Humanitas, București, 1998.
- Simmel, Georg, *The Philosophy of Money*, Third enlarged edition, Edited by David Frisby, Routledge, London and New York, 2004 [1907].
- World Values Survey în *New York Times*, 14 oct. 2017, „Why are Millenials Wary of Freedom?”.